

עלי וקפחני ולקח ממני כל מה שהיה לי. שטיח זה שהחזיר לי אתמול, מעיד עליו: כל מי שהיה שם, קראו עליו: אוי לו לזה שנעשה סנגורו – קטגורו; – כך אדם לוקח לולב גזול לזכות בו, ואם היה גזול הלולב צוחק לפני הקב"ה ואומר: גזול אני, חמוס אני! ומלאכי השרת אומרים: אוי לו לזה שנעשה סנגורו – קטגורו! (ויקרא רבה ל).

עוד בענין זה מספר הרוקח (רב): דוד המלך רומז בספר התהלים על ארבעת המינים שבחג שלא יהא בהם שמץ של גזל. כיצד? מאה שבעים וששה פסוקים אמר דוד המלך בפרק 'אשר תמימי דרך' (פרק קיט בתהלים), וכולם של חמש תבות או שש תבות או יותר, חוץ מארבעה פסוקים בלבד שיש בכל אחד מהם רק ארבע תבות בלבד. וארבעה פסוקים אלה רומזים על ארבעת המינים שבחג, ואלה הם:

בפקודיך אשיחה (תורה) **ואביטה ארחתיך** (מעשים טובים) – רמז לאתרוג.

ואשתעשע במצותיך אשר אהבתי (מעשים טובים) – רמז להדסים.

סעפים שנאתי ותורתך אהבתי (תורה) – רמז ללולב.

קראתיך הושיעני ואשמרה עדתיך (אין תורה ואין מעשים טובים רק תפילה, ואשמרה – לעתיד) – רמז לערבה;

והנה ראה אף ראיה: כל אותיות של אל"ף בי"ת נמצאים בפסוקים אלה חוץ מן האותיות גימ"ל זי"ן למ"ד. כלומר אותיות גזל. ללמדך שבמקום שיש גזל אין ארבעת המינים שבחג, ובמקום שיש ארבעת המינים אין גזל (הועתק מספר התודעה).

עוד ברמזי לולב הגזול – ע' בספר מי השלוח ח"ב לקוטי הש"ס.

דף לא

'הני מילי בגו שבעה אבל לבתר שבעה הדר בעיניה'. פירש הריטב"א 'לאחר החג' – שלא קבל עליו בבית דין עד לאחר החג, או שרוצה להמתין עד מוצאי החג, או שלא נתכוין הלה לגזול עד מוצאי החג, אבל בלאו הכי אעפ"י שלא פרעו עד שעבר החג – כבר קנאו, ודמים בלבד הוא שחייב. יש רצו לפרש לפי זה מעשה דרב נחמן דלעיל שלא השגיח באותה סבתא, כי חפץ בטובתה, שיוחזרו אליה העצים עצמם ולא דמיהם, לכן כשבאה בתוך החג לתבוע העצים השתמט ממנה כדי לדחות תביעתה עד לאחר החג ואז יוחזרו לה, ולא רצה לישב בדין ולשאת ולתת עמה, כי אז היתה מפסידה את עציה (עפ"י מועדים וזמנים ח"ו טו בשם זקנו הגרש"ז פינס).

הריטב"א עצמו לא פירש כן המעשה. ונראה לכאורה שקשה לפרש כנ"ל כי אם הדין היא להחזיר העצים לאחר שבעה, הרי יוברר למפרע שישבו בסוכה גזולה, אם לא שנאמר בדוחק שכיון שבידו היה להחזיר דמים ואז העצים שלו מתקנ"ה, גם עתה שמחזיר העצים לאחר החג קנאם למשך החג.

וכן מובא בבאור הלכה (תרל"ג, ד"ה יצא) שאם אומר לנגזל שישב לו העצים לאחר החג – מסתבר שלא יצא שהרי עתה משתמט בהם בגזילה, ורק כשמשאיר העצים וחפץ לשלם דמיו תקנו חכמים להפקיע איסור גזילה ממנו.

עוד על מעשה זה – ע' בשו"ת דובב מישרים ח"ב סו"י ו.

דרבנן סברי מקשינן לולב לאתרוג... ור' יהודה סבר לא מקשינן. מה שכתב רש"י שלא ניתן לדרוש

מעצמו מכל י"ג מדות שהתורה נדרשת בהן אלא קל וחומר, פירש החזון-איש (באגרותיו ח"ג נח) שכל שאר המידות מלבד 'קל וחומר' אינם בגדר הכרח ולא נאמרים בעצמם בהחלט אלא בשיקול הדעת, אם כוונת התורה כאן להקיש הדברים ואם ללמוד זה מזה, או אם כוונתם ל'כלל ופרט'. 'וחלילה (לומר) שאין אדם רשאי ללמוד במה-הצד ובכלל-ופרט ודבר-שהיה-בכלל, וזה נסתר מכל הש"ס'.

התוס' אכן תמהו 'תימה גדולה' לפי הבנת דברי רש"י כפשטותם. וכן פשט דברי רש"י במנחות פב: ואילו מרש"י בגטין מא: (ד"ה דכו"ע) משמע שאדם דן הקש מעצמו. ולפי האמור אתי שפיר. ועוד י"ל שבמקום שיש הוכחה מלשון הכתובים או הפנאה, ניתן לדרוש אף ללא קבלה מרבו. ע' בזה ביוסף דעת זכאים נה.

ויש מפרשים שרש"י לא כתב כן אלא אליבא דרבי יהודה. ע"ע במצוין ביוסף דעת מנחות פב:

(ע"ב) 'תנן הירוק ככרתי רבי מאיר מכשיר ורבי יהודה פוסל. לאו משום דבעי הדר. לא, משום דלא גמר פירא'. לדעת הב"ח (תרמח), הירוק פסול עד שיחזור כולו למראה אחר. כן נקט בפשט דברי התוס' והרא"ש כאן 'ואותם אתרוגים הבאים לפנינו ירוקים ככרתי כשרים אפילו לר' יהודה כשחוזרים למראה שאר אתרוגים'. ומפרש 'כשחוזרים' – לאחר שחזרו [ההידוש הוא שאפילו נקטף כשהוא ירוק והיה עולה על הדעת לומר שלא נגמר הפרי גם אם עתה יצהיב]. ועוד נימק, שכל עוד לא חזר למראהו יש לפסלו משום חסרון 'הדר', שהרי בתחילה סברו בגמרא שפסול מטעם זה, ודחו לרבי יהודה שאינו מצריך 'הדר' פסולו מטעם אחר, אבל לדין נשאר הדבר כפי ההנחה הראשונה שהירוק פסול מטעם חסרון הדר (וע' גם בר"ן להלן לה. וכן דעת משכנות יעקב קכו).

ואולם הט"ז והמגן-אברהם חולקים וסוברים שאין בזה פסול 'הדר' כלל רק שאינו גמר פרי, שהרי דין 'הדר' מסרו הכתוב לחכמים, ולפי המסקנא לא מצינו שחכמים קבעו שהירוק ככרתי אינו בכלל 'הדר'. [וגם הלא מכך שרבי מאיר מכשיר מוכח שאין בו חסרון ב'הדר', וכיון שרבי יהודה שפוסל זהו מטעם אחר, מנין לנו לחדש דעה נוספת הסוברת שיש בזה פסול 'הדר'. עפ"י אבני נזר תפב, א]. והסכימו לדינא שכשר כל שעתידי לחזור למראה אחר. ומכל מקום אין ליקח אתרוג ירוק ככרתי אם לא התחיל להצהיב, כי שמה איננו בקיאים לדעת אם סופו לחזור למראה האחר, אבל אם התחיל קצת לחזור למראהו – כשר. וכן פסק במשנה ברורה (תרמח סקס"ה).

וכתב הגרש"ז אויערבך זצ"ל שלכתחילה יש להדר שיהא האתרוג צהוב ולא ירוק, לחוש לדעת המצריכים שיחזור למראה האתרוג לגמרי (הליכות שלמה סוכות י, כג).

ומובא בהל"ש שהיה הגרש"ז אנוהג להצהיבו ע"י נתינתו בתפוחים עד שישוב למראה צהוב, אבל לא דקדק שלא יהא בו גוון ירוק כלל אלא שיהא עיקרו צהוב. וכן הקפיד הגר"ק זצ"ל על האתרוג שלא יהא ירוק – מובא בתולדות יעקב עמ' שי. ולכל הדעות המראה המהודר והיפה של האתרוג הוא צהוב, כמו שכתב בספר מור וקציעה (תרמח). ובמשכנות יעקב (קכו) כתב עפ"י תיקוני זוהר שצבעו נוטה לאודם כעין זהב.

כנידון זה יש לברר לענין אתרוג הקטן מכביצה, שלפי דעת הט"ז והמגן-אברהם הנ"ל נראה שאין בזה חסרון 'הדר' אלא חסרון בגמר הפרי. ולפי זה יצא לכאורה שאתרוג שהיה גדול כשיעור ונצטמק לפחות מכביצה יש להכשירו שהרי נגמר הפרי. אלא שנסתפקו אחרונים לפסלו מטעמים שונים; שמה הואיל ובתחילת גידולו יש בו 'כביצה' – אין זה דרך גידולו (ע' אבני נזר תפב); או אולי אין ניכרת לקיחתו בשיעור קטן (ע' פרי מגדים תרמח – לגבי פחות מאגוז). ובנשמת אדם קנו, כתב שפחות משיעור אינו 'הדר'. וע"ע בשו"ת דובב מישרים ח"ג עו, א; בכורי יעקב ובאור הלכה סוס"י תרמח.

וכבר כתב בעל תרומת הדשן (פסקים וכתבים סוס"י נב, הובא במגן אברהם תרמט סקס"ז) שאתרוג שנצטמק מכשיעור פסול [אלא ששם מדובר באתרוג שאינו שלם, ושמה שלם שנצטמק כשר. ע' אבנ"ז שם].

*

'אין ליהודי להתיימש משום דבר, בין בעניני הגוף כמו שאמרו (ברכות י סע"א) אפילו חרב חדה על צוארו אל ימנע מהרחמים, בין בעניני הנפש אפילו נשתקע למקום שנתשקע וחטא בדבר שאמרו ז"ל (זוה"ק ח"א ריט): שאין תשובה מועלת ח"ו או שתשובתו קשה, או שרואה עצמו משתקע והולך בענייני עולם הזה, אל יתיימש בעצמו לומר שלא יוכל לפרוש עוד, כי אין יאוש כלל אצל איש יהודי, והש"י יכול לעזור בכל ענין.

וכל בנין אומה הישראלית היה אחר היאוש הגמור דאברהם ושרה זקנים ומי מלל לאברהם הניקה וגו', שלא עלה על דעת אדם עוד להאמין זה, ואפילו אחר הבטחת המלאך ושרה הצדקת ידעה והאמינה דהש"י כל יכול ועכ"ז צחקה בקרבה, שהיה רחוק אצלה להאמין זה בידעה זקינת אברהם דטוחן ואינו פולט, כמו שאמרו (בב"ר מח). וכן זקנתה, ואם היה רצון הש"י לפקדם היה פוקדם מקודם, דלמעט בנס עדיף ולא עביד ניסא במקום שאין צריך, אבל באמת מאת ד' היתה זאת שיהיה בנין האומה דוקא אחר היאוש הגמור שלא האמין שום אדם ואפילו שרה שתפקד עוד – כי זה כל האדם הישראלי להאמין שאין להתיימש כלל דלעולם הש"י יכול לעזור והיפלא מד' דבר, ואין לחקור בחקירות למה עשה ד' ככה. וכן הישועה דלעתיד נאמר (ישעי' נג) מי האמין לְשִׁמְעָתֵנוּ וגו'. וכן אמרו (סנהדרין צו סע"א) דאין בן דוד בא עד שיתיימשו מן הגאולה. ועל כן אמר (ישעי' נא) הביטו אל אברהם אביכם ואל שרה תחוללכם, דגם התחלת בניכם היה כן אחר היאוש.

ושוב מצאתי בתנחומא (פ' וירא) על פסוק 'וד' פקד' דבר זה ע"ש ואהניין.

ואברהם אבינו ע"ה ראש האומה הוא שפתח דבר זה שלא להתיימש משום דבר כשנשבה לוט וכבר נתיימשו כולם מלהציל, דעל כן אמר מלך סדום הרכוש קח לך – דכבר נתיימש בידי המלכים וקנייה אח"כ אברהם אבינו בשינוי רשות. ואברהם אבינו אזר עצמו עם שי"ח ילידי ביתו לרדוף אחר ד' מלכים. ובנדרים (לב סע"א) דהוא בגימטריא אליעזר, ומשמעות השם מפורש בתורה אצל משה רבינו ע"ה כי אלקי אבי בעזרי ויצלני וגו' שכבר היתה חרב פרעה על צוארו והש"י יכול לעזור גם אחר היאוש שאין להתיימש משום דבר. וזהו רמז מספר שי"ח בגימטריא יאוש עם הכולל, היינו שמספר זה הוא המוציא מידי יאוש, ומורה שהש"י עוזר מכל דבר שהאדם חושב להתיימש.

ונראה לי דזה דברי ההיא סבתא אתתא דהוה לאביה שי"ח עבדי כו' ע"ש, היינו דחשבה אולי סוברים כרבי שמעון (ב"ק קיד). דסתם גזילה יאוש בעלים, ובפרט עבדי ריש גלותא דתקיפי ואלימי ומי ידון עם שהתקיף, ואצל רב נחמן ורבנן שעמו הוי שינוי רשות ולפיכך לא השגחו בה, על כן אמרה דהוה לאביה כו' שהיא מזרע אברהם שהתאזר עם שי"ח עבדיו לעורר דבר זה שאין יאוש כלל, ולמה לא ישגחו בה להאמין לה שלא נתיימשה כלל כי גם היא מזרע אברהם אבינו בוטחת בהש"י כמוהו ויודעת שהש"י יכול לעזור נגד הכל, והיה לו לחוש לדבריה ושלא לישב בסוכה הגזולה' (מתוך דברי סופרים לר"צ הכהן, טז).

דף לב

'דעביד כהימנך'. נחלקו הראשונים בפירושו; האם מדובר על שדרה מופצלת הנראית כשתיים (רש"י) או על פירוד עלי התיזמת, שנתרחקו עד שנראים כשתיים (עפ"י הערוך והרמב"ם). יש מפרשים, דוקא ברוב

יום טוב שני של גלויות; נחלקו הראשונים האם נוהגים בו פסולי היום הראשון, מאחר ואנו נוהגים בו דין 'ספק', או דינו כשאר הימים שהרי בקיאים אנו בקביעות החודש (ערמב"ם ח, ט ומ"מ; ריטב"א ורא"ש; ספר מהרי"ל הל' אתרוג. וע"ע בתשובתו קיב-קיג). וכתב הר"ן שאם אין לו אחרים נוטלים בלא ברכה (ע"ע בבאר שיטות הראשונים בשו"ת משיב דבר ח"א מא וברשימות שיעורי הגרי"ס). וכן הסכימו הפוסקים (ע' תרומת הדשן צה. ובספק פסול, נראה שאפשר לברך ביו"ט שני. כן משמע באג"מ ח"א קפו), ואפילו אפשר להשיג אחר על ידי טירחה, אין חייב לטרוח אחר הכשר (עפ"י אחרונים, משנ"ב תרמט סק"ב).

ב. מבואר בגמרא שנכרים שגזלו קרקע מישראל, הואיל וקרקע אינה נגזלת (שאינה קנויה לגזולן ביאוש אלא לעולם בחזקת בעליה היא. רש"י ותוס'), לפיכך הקוצץ הדס מקרקע זו אינו יוצא בו ידי חובתו [ואין כאן שינוי השם לקנותו, כי גם מקודם לכן קוראים לאנשים לאותו הדס 'הושענא' כמו בשעת מצוותם]. אולם אם קצץ ומכרם לאחר, אותו לוקח יוצא בהם, שלאחר שנתלשו מועיל היאוש עם שינוי רשות לקנותו (וגם לגביו אין זו מצוה הבאה בעבירה. עפ"י רש"י).

א. מרש"י (בד"ה וקרקע וד"ה בידן) משמע שאפשר אפילו אם יאוש לבד קונה, לא יצא בו התולש משום שנעשה גזולן בתלישתו, ומצוה הבאה בעבירה היא. וזה שלא כמו שכתב בדעת שמואל כנ"ל.

וצריך לחלק לפי זה בין יאוש כדי לשינוי השם, שמשמע בגמרא שמועיל השינוי לקנותו [עכ"פ לאחר יאוש] ולצאת בו (ע' מהרש"א; קהלות יעקב כא).

ב. פסול 'מצוה הבאה בעבירה', משמע מתוס' כאן שהוא מדאורייתא (וכן י"א בדעת הרמב"ם, עכ"פ בקרבן גזול. ע' שאגת אריה צו; אבי עזרי חמץ ו, ז). ולעיל (ט). תרצו התוס' שאינו אלא מדרבנן.

ג. יש מדייקים מלשון רש"י (ד"ה מ"ט) שאם היו גוזלים הקרקע מעכו"ם, היה הלולב כשר למצוה אף ביום הראשון שצריך 'לכם' (עפ"י אגרות משה יו"ד ח"א ריד). אך הכרעת הפוסקים שאין חילוק בדבר (ע' ראבי"ה; שו"ת הרשב"א תתנב; או"ז; רמ"א ומגן אברהם תרמט, א).

אמר רב הונא לאותם תגרים, כאשר לוקחים אתם הדס מנכרים, אל תגזו אתם אלא הם, מפני שיש לחוש בסתם עכו"ם לקרקע גזולה. לפיכך רק אם קצצום הם והביאו לכם, קניתם ביאוש ושינוי רשות.

אין חילוק בין ארץ ישראל לחו"ל לענין זה (או"ז; רמ"א תרמט, א).

ודוקא לכתחילה, אבל בדיעבד כשר אם לקח ברשות הנכרי, ואף מברך עליהם – שמספק אין חוששים לקרקע גזולה (מגן אברהם, הובא במשנ"ב תרמט סק"י. וכן לענין סכך – תרלו סק"ד. וצ"ע במש"כ שם בבאה"ל (ד"ה אלא) שנקט חזקה זו לקולא. וע' שער המלך הל' גזילה בשם הריב"ש, לדון זאת כודאי).

ויש אומרים שמן הדין אין צריך לחוש לקרקע גזולה כיום, ולא נאמר דין זה אלא בשעתו בבבל (עפ"י ט"ז תרסד סק"ו ובכורי יעקב שם סק"ד, והובא בבאה"ל תרלו, ג. וכבר כתב כן הסמ"ג עשה קלג בשם ספר התרומות, הובא בשעה"מ הל' גזילה פ"א סה"ב).

דפים כט – לא

נז. לולב היבש, מה דינו?

שנינו במשנתנו: לולב היבש פסול. לפי מה שנקטו בתחילת הסוגיא מבואר שפסול אף בשאר הימים משום שאין זה הדר. (ואף על פי שמצוותו בשאר הימים מדרבנן, כיון שמצוה זו זכר למקדש, הצריכו בה הידור מצוה ופסול מדרבנן. עפ"י רש"י).

א. לשמואל שהעמיד משנתנו ביום ראשון, אין ראיה לפסול את היבש בשאר הימים. וכן צדדו התוס' לומר בדעת רבי חנינא, וכן ממשמעות דברי הירושלמי שחזו"ת אינה פוסלת אלא ביום טוב ראשון. ויש אומרים שכן גם דעת הסוגיא להלן לו:

ודעת הרמב"ן שרק במקדש שהלולב ניטל כל שבעה מדאורייתא, פסול בו כשאינו 'הדר' [שלא כדון 'לכם' שנאמר רק ביום הראשון], אבל במדינה כשר בשאר הימים. וכן נקט הרמב"ם להכשיר (ויש דעות כיצד הדין במקדש לשיטתו. ע' שו"ת פנ"י ג; שבת הלוי ח"ו עז). וכן משמע בשלחן ערוך (תרמ"ט, ה. ובא"ר כתב שכן דעת רוב הפוסקים). ויש פוסלים (רא"ש ור"ן. ועראב"ד (לולב ה, ט) מטעם שהיבש הרי הוא כמת. והר"ן כתב מפני שאינו 'הדר' כלל. והר"ה כתב משום 'הקריבוהו נא לפתחך' וכדון אתרוג שניקבוהו עכברים שפסול בשאר הימים מטעם זה). וכן נקט הרמ"א (וע"ש במשנ"ב סקל"ו לענין ברכה).

ב. שיעור היבשות הפוסלת, כתבו התוס': כשנפרך בצפורן. והרא"ש בשם הראב"ד כתב שכלה ממנו מראה ירקות וילבינו פניו כמת. וכן נקט הר"ן, משנשתנה מראהו ללובן והרי הוא כעץ יבש. וכן נפסק בשלחן ערוך (תרמ"ה, ה). ואילו הרמ"א הביא דעת התוס' להכשיר כל עוד לא נפרך בצפורן, וכתב שכן נוהגים במדינות אלו שאין לולבים מצויים (ע"ע בספר מנהגי וורמזא קסג; מנהגי ישראל ח"ב עמ' רפ).

ג. לדעת הראב"ד יבשות העלים בלבד אינה פוסלת אלא יבשות השדרה. והרא"ש כתב שיבשות העלים פוסלת אפילו לא יבשה השדרה. וכן נפסק בשלחן ערוך (תרמ"ה, ה). והיינו כשיבשו רוב העלים, רוב כל עלה ועלה (חזו"א קמ"ה, יא).

יבש קצה העלה האמצעי; בחזון איש (שם) נקט עפ"י הרא"ש וטשו"ע להכשיר. ואמנם הריטב"א כתב להחמיר ביבש לגמרי ראש עלה אמצעי, אך המשך דבריו משמע שהיא הנהגה טובה ליראי מצוה. ומה שכתב 'יבש לגמרי' / אולי כוונתו רק כשנופל במיעוץ מועט, וצ"ע. ומצוי הדבר שהחמה שורפת ראש העלה בחודו ומראהו אדום אבל הוא עומד בקשיותו ואינו בכלל יבש. עד כאן מדברי החזו"א (וכן הורה הגרשו"א, שראש העלה שנושרף מחמת השמש – כשר לכתחילה אפילו להסוברים שהיבש פסול בכלשהו. הליכות שלמה י, ג). ובשם הגר"ז מבריסק מובא (בספר מעשי חייא. וע' עמק ברכה) לדייק מלשון הגר"א (סוס"י תרמ"ה) בהביאו דברי הריטב"א, שאפילו יבש ראש העלה האמצעי פסול.

בברייתא מובא שרבי יהודה מכשיר לולב היבש. ובברייתא אחרת מבואר שאפילו לחכמים, בשעת הדחק נוטלים אותו.

א. יש מפרשים שבשעת הדחק או שעת הסכנה [שאיין להשיג אחר. פוסקים] – כשר הוא ומברכים עליו (ערמב"ם לולב ח, א; תוס' רא"ש ורי"ד. וכן נקט הרמ"א תרמ"ט, ו). ויש מפרשים שנוטלים אותו לזכר בעלמא שלא תשתכח תורת לולב אבל אין מברכים עליו (ראב"ד שם). ע"ע בבאור מחלוקתם באגרות משה או"ח ח"א קפו ובספר ברכת מרדכי ח"ב לה, ד.

ב. אפילו לרבי יהודה שמכשיר היבש, למצוה מן המובחר צריך שיהא ל"ח (עפ"י ר"ן).

דף לא

- נח. א. מה דינה של סוכה גזולה ושל המסכך ברשות הרבים?
 ב. גזל עצים או קורה וסיכך בהם, מה דינו?

א. סוכה גזולה, והמסכך ברשות הרבים; רבי אליעזר פוסל וחכמים מכשירים. ופירש רב נחמן מחלוקתם בשתוקף את חברו והוציאו מסוכתו; ר"א סבר קרקע נגזלת, ואפילו אם אינה נגזלת הרי לשיטתו אין אדם יוצא ידי חובתו בסוכתו של חברו. וחכמים מכשירים מפני שקרקע אינה נגזלת ולשיטתם יוצא אדם בסוכתו של חברו.

א. הלכה כחכמים. ולכאורה אין מסתבר שיוכל לברך עליה, שהרי אין זה מברך אלא מנאץ מאחר ששוהה בה באיסור ומחויב לצאת ממנה (ע' הליכות שלמה פ"ז הערה יז שתמה מצד הסברא על הדעות שמברך. ולענ"ד לא ראיתי מי שכתב שמברך. ולא נחלקו (ע' תרלו, ג במג"א וא"ר) אלא בסוכה ברה"ר, שיתכן שלאחר שכבר הסוכה בנויה מותר לו לישב עתה ואח"כ לסתרה, ואינו דומה לתוקף סוכתו של חברו שכל רגע ורגע שנמצא שם הוא עומד באיסור גזילה ובחייב השבה).

ב. מי שאין לו מקום בביתו, מותר להקים הסוכה ברשות הרבים אם נתנו פרנסי העיר את רשותם לכך, אך יזהר שלא יפריע את הילוך הרבים [ובירושלים קבלו על כך את רשות המושלים עוד בימי שלטון התורכים, וגם כהיום יש על כך רשות מראשי העיר אך יש להזהר ביותר שלא להפריע הילוך הרבים] (עפ"י הליכות שלמה ז, יא ובהערות).

סוכה גזולה המיטלטלת, כגון על גבי עגלה או ספינה (רש"י) – פסולה לדברי הכל.

הוא הדין בסוכה הבנויה על גבי קרקע ואינה מחוברת לה כלל (פרי מגדים, מובא בבאה"ל תרלו, ג). וכן הדין למוציא את חברו מסוכתו הבנויה בחצר (של התוקף), כיון שאינה עומדת ברשותו של הנגזל – יש בה תורת גזלה ופסולה (תוס'; הג"א; רמ"א תרלו, ג). ויש אומרים דוקא אם בנאה שלא מדעת בעל החצר, אבל בנאה מדעתו הרי הסוכה עומדת ברשות הבונה והיא כקרקע שאינה נגזלת (מג"א עפ"י הג"א, וכן יש מגיהים בתוס' שלא מדעתו).

ב. גזל עצים וסיכך בהם – לדברי הכל אין לו (חייב) אלא דמי עצים (רב נחמן), שקנאם בשינוי מעשה ושינוי השם. ועוד, משום תקנת השבים אינו צריך לסתור בנינו אלא יחזיר דמים (רש"י).

וכן הדין בקורת הסוכה, הגם שאינה מצויה להשגה, פטרו חכמים את הגזלן לשלפה ולהשיבה אלא משלם דמיה, משום תקנת השבים (רבינא). אבל לאחר החג צריך להחזירה בעינה. ואם חיברה בטיט – אף לאחר החג פטור אלא נותן דמיה.

א. התוס' כתבו שמדין תורה גזל עצים וסיכך בהם לא קנה, ששינוי החזיר לברייתו הוא, אבל מדרבנן קנה ופטור מהשבת העצים בחג ויוצא בה ידי חובה.

ב. היושב בסוכה זו – מברך עליה (ע' משנ"ב תרלו סקט"ו ובשעה"צ כא. ובאגרות משה ח"א קפג תמה על טעם הדבר. והגרשו"א כתב שתקנה מיוחדת היא שתקנו חכמים לראותה כאילו לא נגזלה מעולם).

ג. זה שתקנו שקנה ויצא ידי חובתו, דוקא אם רוצה לשלם דמים, אבל אם אינו רוצה לשלם – לא יצא. ואולם אם אומר שיתן הדמים אלא שמדחהו מיום אל יום – יצא, שעכ"פ מן השבים הוא ותקנו לו חכמים שיקנה (עפ"י משנ"ב תרלו סקט"ז ושער הציון). ואם אומר לו שימתין עד לאחר החג ואז ישיב לו העצים, מסתבר שלא יצא שהרי עתה הוא משתמש בהם בגזילה (עפ"י באור הלכה שם ד"ה יצא).

וכן הדין בלוקח עצים לדפנות שלא מדעת בעליהן וכונתו להחזיר תיכף אחר החג הרי משתמש בהן בגזילה ואין יוצא בסוכה זו ואסור לברך עליה (פרי מגדים, מובא בבאה"ל שם ד"ה ואם. ויש סוברים שבשואל שלא מדעת אינו כגזל גמור לענין 'מצוה הבאה בעבירה' – ע' אמרי בינה או"ח ז; כתבי קהלות יעקב החדשים קנא).

ד. נראה שאם גזל סכך ולא טרח בבניית הסוכה ולא הוציא הוצאות, כגון שגזל מחצלת וסיכך על גבי דפנות מוכנות – פסולה, שתקנת מריש אינה אלא במקום שהגזולן טרח בבנייה כמוש"כ רש"י.
ה. מה שאמרו שלאחר החג צריך להחזיר העצים עצמם, פירש הריטב"א שלא קבל עליו בבית דין אלא לאחר החג, או שרוצה להמתין עד מוצאי החג, או שלא נתכוין הלה לגזול אלא לאחר החג, אבל בלאו הכי אעפ"י שלא פרעו עד שעבר החג כבר קנאם, ודמים בלבד הוא שחייב.

נט. א. האם ארבעת המינים פסולים משום חסרון 'הדר'?

ב. לא מצא מינים כשרים, האם מביא פסולים או מינים אחרים ונוטלים?

ג. מה דינו של המוסיף על המינים?

ד. מה דין לולב של אשרה ושל עיר הנדחת?

א. כנזכר, נחלקו חכמים ורבי יהודה בלולב היבש האם כשר או פסול. רבא פירש מחלוקתם בלולב דוקא, אבל באתרוג לדברי הכל צריך שיהא 'הדר' ככתוב בו. והשיבו על דבריו עפ"י הברייתות שגם באתרוג לא פסל רבי יהודה משום 'הדר' (והדר שנאמר בו, כלומר הדר באילנו משנה לשנה), ועל כן הכשיר רבי יהודה את היבש ואת הישן [אבל לחכמים אין כשר אלא אתרוג הכמוש].
[ושאמר רבי יהודה לאגוד ראשו של לולב שנפרדו עליו, לא משום 'הדר' אלא משום כפת תמרים – כפות. ושהצריך לאגוד הלולב במינו, לא משום הדר אלא מפני שסובר 'לולב צריך אגד' ואם יאגדנו במין אחר הרי כאן חמשה מינים שהאגד מן המצוה הוא. ושפוסל ר"י את האתרוג הירוק ככרתי ואת הקטן מכביצה, לא משום 'הדר' אלא מפני שלא נגמר הפרי. ומה שהצריך שלא יהא גדול יותר מדי – כדי שלא יפסל כשיעבירונו מיד ליד].
כנזכר לעיל, נחלקו הדעות אם חסרון 'הדר' פוסל בכל הימים או ביום הראשון בלבד.

ב. שנו בברייתא: לא מצא אתרוג, לא יביא לא פריש ולא רימון ולא דבר אחר. ופירשו שהייתי אומר להביא כדי שלא תישכח תורת אתרוג, אבל אין לעשות כן שמא תצא מכך תקלה שיתרגל במינים אלו.
התוס' דקדקו מהברייתא שבשעת הדחק שאין לו מין כשר, מברך על מין פסול (וע' גם ברא"ש וברי"ד). ויש אומרים דוקא בלולב היבש אמרו כן בשעת הדחק או הסכנה (עפ"י רמב"ם). ויש אומרים שאפילו ביבש לא יברך עליו אלא מביא לזכר בעלמא שלא ישתכח תורת לולב (ראב"ד).

ונקטו הפוסקים (תרמט"ו – ודלא כבעל ההשלמה) שאם אין נמצא [בכל העיר] כשר, נוטלים הפסולים בלא ברכה, אבל מין אחר לא יטול שמא יטעו לצאת בו תמיד, ובכלל זה הדס שוטה וצפצפה או מורכב – אין ליטלם. והוא הדין לגזול – פסול אף בשעת הדחק. ואם אין לו כל המינים, יטול מה שיש לו בלא ברכה, ויעשה בהם כל הנענועים (עפ"י משנ"ב תרמט סקנ"ג).
ולענין לולב היבש [ויש מקלים אף בהדס, אבל לא אתרוג], לדעת הרמ"א (עפ"י הרמב"ם) נוטלו בברכה.

[וכשנוטל מינים פסולים שלא תשתכח תורת לולב, יש לו ליהדר שלא לכוין לשם מצוה, שנמצא עובר בכך משום 'בל תגרע' (עפ"י ט"ז תרנא סק"ז; באה"ל ד"ה אבל. וע' בית הלוי ח"א מב שלדעת רוב הפוסקים אין חשש 'בל תגרע' מפני שאין כאן התחלה של מצוה כלל).
ויש להסתפק אם באופן זה הוקצו לנטילה או שמא רשאי להשתמש בהם לצרכו. גם יש לדון

אם אסור ליטול הפסולים אם הם איסורי הנאה, שמא אין אומרים 'מצוות לאו ליהנות ניתנו' כאשר נוטלים לזכר בעלמא, שאינה 'מצוה'. עפ"י הגרשו"א. מובא בהליכות שלמה סוף פ"א.

ג. שנו בכרייתא: ארבעת מינים שבלולב, כשם שאין פוחתים מהם כך אין מוסיפים עליהם. ואף לדעת האומר לולב צריך אגד, אסור להוסיף מחוץ לאגודה.

מבואר בגמרא שלדעת רבי יהודה שלולב צריך אגד מן הדין, אם אגדו במין אחר הרי זה מוסיף מין חמישי, שהאגד עצמו מן המצוה.

א. להלכה לולב אין צריך אגד אלא להידור, הלכך אם אגד במין אחר אינו עובר משום בל תוסיף מאחר ואין נוטלו כדרך גדילתו (עפ"י תוס').

ואפילו לרבי יהודה, אם אגד במינו וגם הוסיף אגד ממין אחר לשם נוי – אינו עובר (רא"ש כד [וכמו שאמרו בגמ' לו. שיקירי ירושלים היו אוגדים בגימוניות של זהב מלבד האגד שלמטה]. ומשמע שבאגד אחד, אפילו אגד במין אחר בשביל נוי בלבד – עובר. ונראה הטעם משום שנתכוין גם לאגוד והרי האגד מהמצוה. ולפ"ז נראה שהנוטל שלשה מינים ובמקום המין הרביעי נוטל מין אחר, אפילו אם עושה כן משום נוי, עבר בבל תוסיף. וצ"ע לאותם דעות שהמורכב חשוב כמין אחר, האם יש לחוש משום ב"ת).

ב. כשמוסיף מין חמישי בתוך האגודה; לרבי יהודה אינו יוצא ידי חובתו, שגרוע ועומד הוא [ועבר בבל תוסיף (רש"י סנהדרין פח:). וי"א שלא עבר, מפני שלא עשה כלום. עפ"י חדושי הר"ן שם].

ולחכמים שאין צריך אגד, כל מין ומין עומד לעצמו ויצא ידי חובתו (עפ"י גמרא סנהדרין שם). יש מפרשים שלחכמים אעפ"י שיצא ידי חובתו – עבר בבל תוסיף. וכן הדין אם נוטל את המין הנוסף חוץ לאגד דרך גדילתו (תוס' כאן). ויש אומרים שלא עבר בבל תוסיף אלא שמדברבנן אסור להוסיף על המינים כאמור (עפ"י תוס' סנהדרין שם; מגיד משנה לולב ז, ז. ומשמע מתוך דבריו שאפילו נתכוין בפירוש להוסיף לא עבר. ויש חוככים בזה – ע' שבט הלוי קעט, ה).

ויש מי שכתב שאף לחכמים לא יצא ידי חובתו ועבר בבל תוסיף (עפ"י מאירי שם. ומה שאמרו 'האי לתודיה קאי והאי לתודיה קאי' – לענין וקן ממרא בלבד אמרו, או לענין הלשון. וע"ע חו"א או"ח ב, ד; שבט הלוי קעט, ב).

ואם נתכוין בהוספת המין החמישי לשם נוי ולא לשם מצוה – נראה שלא עבר בבל תוסיף (עפ"י רא"ש כד. ואם הוסיף בסתם ולא נתכוין לשם מצוה בפירוש, משמע ברא"ש שעובר. וי"א בדעת הרמב"ם והטור (תרנא) שאינו עובר בלא כוונה מפורשת – ע' חלקת יואב או"ח ב; שבט הלוי קעט, ד).

ג. הוסיף מאותם המינים; יש אומרים שאינו עובר בבל תוסיף (עתוס' ר"ה כח: וכפות תמרים שם; רא"ש כאן סי' יד [ותוס' לד: ד"ה ערבין]; ראב"ד לולב ז, ז).

ויש אומרים שבשני לולבים [וה"ה שני אתרוגים] שנטלם כאחד – עובר, אלא שלא פסל המצוה (עפ"י רמב"ם שם, וכפירוש הרשב"א שחזר בו ממה שכתב לפסול. וע' מ"מ וכס"מ). ויש אומרים שפסול (עראב"ד שם בגרסתו ברמב"ם, ובמאירי בסנהדרין פח. והרא"ש הביא שבתשובתו חזר בו הרמב"ם והמצוה כשרה ולא עבר). ואולם אם הוסיף על ההדסים לדברי הכל לא עבר, שנוי מצוה הוא (עפ"י רמב"ם ור"ן. וערא"ש שם שמוסיף אף מהדס שוטה. וכן מנהג התימנים ועוד, להוסיף על ההדסים שבלולב כדי שתהא אגודה גדולה, כדברי הרמב"ם).

ובערבה, יש אומרים שאפילו הוסיף לנוי עבר כיון שאמרה תורה 'ערבי נחל' – שתים. ויש חולקים (ע"ש). [כתב רב עמרם: נהגו במקומינו במתיבתא מכמה דורות שלא לפחות מששים ושמונה ערבות כמנין לולב. ויש מוסיפים עד שבעים כמנין הפרים'. טור סו"י תרנא]. ויש מי

שכתב שדוקא אם הוסיף שני בדי ערבה שהכפיל מצוותם – פסל, אבל הוסיף בד אחד לא פסל (עפ"י לחם משנה שם). ואין הדבר מוסכם (ע' אגרות משה ח"א יג. וע"ע באה"ל לד ושבת הלוי ח"א קעט, ג. ושם כתב עוד שאם הכפיל את כל המינים – לא פסל אף להרמב"ם).

ד. תנן, לולב של אשרה ושל עיר הנדחת – פסול. ופירושו: בכגון אשרה שבזמן משה רבינו, שהיו מצוים לשרפה בכניסתם לארץ (והרי 'כתותי מכתת שיעוריה'. רש"י), אבל לולב של עבודה זרה (כגון ששימשו בו לכבדה או עבודה בו. רש"י), לא יטול ואם נטל יצא (רבא).

א. לפי פירוש אחד בתוס' (וכן פירש הר"ן), מדובר בעבודה זרה של נכרי שיש לה ביטול [ובשאר ימות החג שאין צריך 'לכם'], אבל בשל ישראל – אין לה ביטול עולמית וצריך לאבדה הלכך פסולה (והקשו התוס' על פירוש זה).

והראב"ד פירש אפילו ביום טוב ראשון ובשל ישראל, ומדובר במשמישי ע"ז והע"ז עצמה ביד גוי, שהואיל ויכול הגוי לבטל הע"ז, ממילא מתבטלים גם משמשיה שביד ישראל (והר"ן פסק בדבר שמא אין מועיל להם ביטול. ולכאורה קשה בלא"ה הלא ישראל מצווה לאבדם בכל רגע, ומדוע לא יחשב משום כך 'כתותי מכתת שיעוריה', הגם שיש אפשרות רחוקה שהגוי יבטל הע"ז. ושם מדובר רק באופן שאין יכול לאבדו בפועל, כגון שנטל הלולב מהנכרי לזמן ומחוייב להחזירו).

ולפירוש אחר בתוס' מדובר אפילו בשל ישראל ובאילן שנטעו ולבסוף עבדו, וכדעת חכמים (בע"ז מח) שלא נאסר להדיוט אא"כ נטעו מתחילה לכך. ולדעת רבא יצא בו אפילו ביום טוב ראשון, שנחשב 'לכם' מפני שמותר להדיוט. ואולם לפי לשון אחת בגמרא (שם) הדבר ספק האם כשר למצוה או פסול משום מיאוס.

ורבנו תם פירש שמדובר לאחר ביטול דוקא [ואעפ"י ככתחילה לא יטול משום שמואס להשתמש בו למצוה], אבל קודם ביטול – לא יצא (וכן כתב הכסף-משנה בדעת הרמב"ם [לולב ח]). וע"ש בשער המלך ובשו"ת פרי יצחק י. ואולם הרשב"א והר"ן נקטו שלאחר ביטול כשר לכתחילה. ובעה"מ כתב שבין קודם ביטול בין לאחר ביטול כשר ולכתחילה לא יטול. ולאחר ביטול יכול לזכות בה ולצאת אף ביום הראשון. והוזכרה דעה זו ברמ"א (ע' או"ח תקפו, ג. תרמט, ג. ואולם בשעת הדחק שאין לו לולב אחר יש לסמוך על רוב הפוסקים שיצא אפילו קודם ביטול, ואפשר שצריך גם לברך עליו, ואם יודמן לו אח"כ לולב אחר – יטלנו שוב בלא ברכה. עפ"י משנ"ב ושעה"צ תקפו שם).

ב. לולב של איסורי הנאה [שאינו מיועד לשריפה], מתבאר מתוך דברי התוס' (לה. ד"ה לפי) שפסול ביום הראשון משום שאין בו דין ממון ואינו בכלל 'לכם' (וכן דעת רש"י וראב"ד שם). ויש חולקים (עפ"י ריטב"א שם; מגן אברהם תרמט סק"כ בדעת הרמב"ם).

דפים לא – לב

ס. מה דין הלולב באופנים דלהלן?

א. נקטם ראשו.

ב. נסדק.

ג. כפוף; קוויץ; עקום, דומה למגל; חרות.

ד. נפרצו עליו; נפרדו.

ה. ניטלה התיומת או נחלקה.

ו. לולב דליל עלים; לולב שעליו עולים בצד אחד בלבד.

רכח